

NASRETTİN HOCA VE PSİKANALİZ

ÇOCUKLUK YILLARINI HATIRLIYAN KAVUK

Dr. HERMAN AMATO
Çizgiler : FERRUH DOĞAN

Nasrettin Hoca'nın bir eşek hikâyesi var. Halk, çocuğunu eşeğe bindirmediğini görünce alay eder. Çocuğu bindirir, bu kez kendisiyle yaya yürüyor diye alay ederler. İkisi binerler, bu kez insafsızlığından dem vururlar. Nasrettin Hoca çesitli yerlerden gelen seslere kulak verilirse insanın perişan olduğu sonucuna varır.

İnsan yapacağı işi iyi kararlaştırdıktan sonra onun bunun sesine kulak vermeyerek kendi inandığı yolda yürümesi en akla yakın yoldur.

Elinize bir kitap alırsınız dünya şu yolu tutarsanız cennete dönecek der. Başka bir kitap alırsınız tam tersini savunur.

Neyse ki karşıt fikirler çatışıyor da insan kuzu gibi tek bir fikre saplanmaktan, bünyesi ile bağdaşmayan telkinler altında şartlanmaktan kurtuluyor. Sonunda kendi şartlanmasını, kendi kişiliğine, yapısına, ön bilgilerine en uygun şekilde gene de kendisi yapabiliyor. Ya da yapabiliyorsa ne mutlu ona.

Pavlov Deneyleri ve Psikanaliz :

Eski yazılarımızda da belirttiğimiz gibi yanyana ortaya çıkan olaylar, biri diğerini hatırlatarak aynı bedensel cevapları vermenize neden olur. Örneğin en bilinen Pavlov deneyi olarak yemek ile birlikte zilin çalınması sonunda, deney 40-50 defa tekrarlandıktan sonra, sadece zil sesi köpeğin salyasının akmasına yeter.

Bu işin yalnız köpekleri ilgilendirdiği sanılmamalıdır. Bir insanı sarı bir odaya sokarak bir güzel dövseniz, sonra gene benzer bir odaya sokup tekrar dövseniz ve bu olay birkaç kere tekrarlınsa bu adamın sarı bir gül karşısında zevk alacağı bence şüphelidir. Ama onu aynı sarı odaya soksanız telâşa kapılacağı kuşku götürmez.

Bu iş bununla kalmıyor. Gerçek olaylar insana bazı birlikte ortaya çıkan olay-

larla ilgili bilgi verebildiği gibi, bu olayların hayâlleri, hatıraları da o bilgileri verebiliyor. Böylece insan bir sözcüğün yazılı harflerinden o sözcüğün simgelediği cismin hayâline geçebiliyor. Örneğin TAVUK yazısından tavuk görüntüsüne geçebiliyor ve lokantaya gidip tavuk ısmarlamak istiyebiliyor. Tavuk sesi de aynı görüntüyü uyandırabilir. Bunun dışında tavuk ile yemek arasındaki ilişki herhalde uzun süren deneyler sonucu elde edilmiştir.

Bu açıklamalarımızdan anlaşılıyor ki gerek sözlü dil, gerekse yazılı bilgiler uzun süren şartlanmalardan sonra kazanılmıştır ve bu işin çağrışım olayı ile yakından ilgisi vardır.

Bir anının yakın ya da benzer bir anıyı hatırlatmasına çağrışım dendiği bilinmektedir.

İngiliz filozoflarından LOCKE çağrışımın ortaya çıkışını neden-sonuç bağıntısı, yakınlık bağıntısı ve benzerlik bağıntısı diye üç bölüme ayırmıştır. David Hume ise neden-sonuç bağıntısını da yakınlık bağıntısı olarak kabul etmiştir.

Bu yazarların bildiğim kadar üzerinde durmadıkları bir konu da karşıtların zıtların birbirini anıtsatması olayıdır.

Şimdiye kadar saydığımız çağrışım lar Pavlov deneyleri ile açıklansa bile, bu karşıtların birbirini anıtsatması olayı için bir Pavlov deneyi hemen akla gelmez. Ancak insanın karşı koyuşu hesaba katılırsa zıtların birbirini çağrıştırması Pavlov deneylerinin ailesine sokulabilir. İnsan uyumak istediği zaman aydınlığın yerine karanlığı koymak ister. Yaşamak istediği zaman ölümün yerine hayatı koymak ister. Aç olduğu zaman açlığın yerine tokluğu koymak ister. Bir şeyi istediği zaman onun karşısını ortadan kaldırmak ister. Fakirlerin zengin olmak isteyinde fakirliği ortadan kaldırmak istemeleri gibi.



Nasıl binileceği belli olmayan eşek.

Tok Ayı Oynamaz :

Demek oluyor ki Pavlov reflekslerinin oluşmasında isteklerin önemli bir rolü vardır. Tok olan bir hayvana istediğiniz kadar yemek ile birlikte zil sesi duyurun ikisi arasında ilgi kuramayacaktır. Bu deneylerden önce hayvan aç bırakılarak hazırlanmalıdır.

İki Temel Amaç :

Biolojik amaçlar iki ana grupta toplanmıştır : Kişinin devamı, soyun devamı.

Kişinin devamını sağlayabilmesi için kendini dış tehlikelere karşı savunması ve her bakımdan beslemesi şarttır.

Soyun devamı için karşı cinsten birine yakınlık duymak, doğmuş çocuğun bedensel ve tinsel bakım ve sevecenlik görmesi zorunludur.

Öyle görünüyor ki, kişinin devamı için gerekli olan öğrenimler soyun devamı için gerekli olan öğrenimlere kıyasla daha kolay gerçekleşmektedir: Bir kere vurduktan sonra köpeği kaçırmak için bastonu göstermek yeter. Aç bırakılan bir hayvan yemek ile zil sesini daha uzun sürede birbirine bağlar. Cinsel duyguya dayandırılan eğitim daha da zaman almakta, ana baba sevgisine dayanan eğitim en güç olmaktadır. Yani çocuğu cezalandırmak ya da mükâfatlandırmak sureti ile ana babada bazı alışkanlıklar meydana getirmek en güçtür. Örneğin baba kızını istediği adama değil de kendi istediği adama vermekle kızının cezalandırıldığının farkına varmamaktadır.

Demek ki cinsel istekler öğretime yardımcı olmak bakımından üçüncü planda olmaktadır.

Acı çekme derecelerini de şu şekilde sıralayabiliriz : Bir dayağın ıstırabı açlık acısından daha şiddetlidir. Aşk gereksinmesinin acısı her ikisinden de hafiftir. Çocuk sahibi olmamanın hemen hemen hiç acısı yoktur.

Kişiyi korumak için gerekli olan tedbirler gerçekçidir. Yani sopanın acısından ancak dayağı kaldırmakla, aklıktan ye-

mek yemekle kurtulduğumuz halde, aşk gereksinmemizi bir dereceye kadar bir filim seyrederek geçiştirebiliriz. Kişinin devamını sağlayan şartların mutlak şekilde gerçekleştirilmeleri gerektiği halde, soyun devamını sağlayan isteklerin yerine daha kolaylıkla yapma istekler konulabilir ya da bunlar amaçlarından saptırılabilir. Yani insan bu ikinci gruba giren isteklerini gerçekleştirilmeden de yaşayabilir. Eğer buna yaşamak denirse.

Görülüyor ki bu tarz gruplandırmada FREUD'ün üzerine eğildiği cinsiyet problemi en başta gelmemektedir. Ancak diğer gereksinmeler toplum içinde daha kolay geçiştirildiği halde, gelenekler bu sonuncu gereksinmenin cevaplanmasına karşı koymakta ve onun bir baskı kuvveti olarak saklanmasına neden olmaktadır. Büyükte karşı konabilecek bir istek olan sevgi gereksinmesi, yeni doğmuşlar için ölüm-kalım sorunu olmakta ve ilgi görmiyen çocuklar yaşama devam edememektedir. Bir deneyde sadece beslenme gereksinmeleri karşılanan süt çocukları sevgi açlığından ölmüşlerdir.

Görülüyor ki Paulov dış etkilerin insanda ne gibi değişik alışkanlıklar yapabileceği sorusu üzerine eğilmiştir. Oysa FERUD serbest çağrışım yöntemiyle daha çok insanın gerçek isteklerinin temellerine eğilmeğe çalışmış, onların ne gibi özel ve gizli istekleri olabileceğinin gizini çözmeye bakmıştır. Bunu başarabilmek için tek yol psikanaliz idi ve bu ancak insanlara uygulanabilirdi, hayvanlara değil.

Zevk Prensibi :

Bütün canlılar iç ve dış uyarıların etkisini ortadan kaldırmak için çaba harcarlar. Sıcaktan kaçarlar, bir böcek kaşınıtı yaparsa onu uzaklaştırırlar. Bunun gibi açlık halinde gıda alarak acıkmayı en düşük düzeyde tutarlar. FECHNER'in 1873 de ortaya attığı sabitlik prensibi, canlıları uyarıların etkilerini en düşük düzeyde tutma eğilimini özetlemektedir. Bundan FREUD'ün üzerinde durduğu zevk prensibi çıkar. Bence bu sonuncu prensibe acıyı yok etme prensibi demek

daha doğru olurdu. İnsan (ya da canlı) acı veren uyaranların etkilerini en düşük düzeyde tutacak şekilde davranışlarını ayarlar.

Gerçeklik Prensibi :

Eğer canlı zevk prensibini sadece uyaranların etkilerini daha az duycak şekilde davranarak yerine getirirse yaşamını sürdürmez. Örneğin dayak karşısında bayılmakla, ya da açlığını yemek yediğine dair rüyalar görerek geçiştirmekle yaşamıya devam edemez. Yaşamak için rüyanın yerine gerçeği koymalıdır.

Ancak bazı isteklerinin uygunsuz zamanlarda geçiştirmeyi de önlemeli, zehirli bir besini yemekten vaz geçebilmelidir. Gerekliği anda uygun zaman gelene kadar beklemesini bilmelidir. Eski yazılarımızdan Ben (Ego) in gerçeklik prensibini yerine getirmek için çaba harcadığını biliyoruz.

Tekrarlama Zorunluluğu :

Çocuk eski deneylerini tekrarlar. Bu tekrarlamaların zevk prensibini yerine getirmek için yapılması şart değildir. Birinci Dünya Savaşında bomba patlaması ile karşılaşanlar, bu heyecan ve korkularını tekrarlayıp duruyordu. Birçok harp sonrası tromatik nörozlu hasta (dayanılmaz derecede şiddetli dış etkilerin ruh hastası yaptığı kişiler) ortaya çıkmıştı. Bunun açıklanması nörozların cinsel hayatla ilgili olduğu fikri ve zevk prensibiyle bağdaşmıyordu. Böylece bu olay FREUD'un ilk varsayımlarını değiştirmesine neden oldu.

İlk öğretimlerinde benliğin korunması içgüdüsünün cinsel içgüdüünün karşısına korkun bu kez bütün yaşama ile ilgili içgüdüleri Eros adı altında topladı ve bu yaşama içgüdüsünün karşısına ölüm içgüdüü ya da Thanatos'u koydu. O devirlerde insanların kendilerini aydın göstermek için mitolojik deyimler kullanmak züppeliği vardı. Bu iki içgüdü yanyana belirli oranlarda işe katılıyorlar ya da karşı karşıya geliyorlardı. Böylece insan bünyesinde yapıcılıkla yıkıcılık karşılıklı etkilerini gösteriyordu. Ölüm, tekrarlama zorunluğunun bir sonucudur. İlk biolojik devrelerden beri cansız maddeden ortaya çıkmış olan canlı maddeler bu duruma sürdüremiyorlar ve ilk durumlarını tekrarlayarak cansız maddeye dönüşüyorlar.



Çocukluk yıllarını hatırlayan kavuk.

Bu ölüm içgüdüsünden ancak saldırganlıkla ilgili kısım tutunmuş, saldırganlığa cinsellik kadar önem verilmiş, fakat ölüm içgüdüsü şairler dışında psikanalistçiler tarafından pek destek görmemiştir. Bu içgüdüü FREUD'un kendisinin de tuttuğu şüphelidir. Ölümünün yaklaştığını sezdiği için, ince eleyip sık dokuma görevini başkalarına bırakarak aklındaki başlıca fikirleri çabucak yaymaya çalışıyordu.

Ölüm içgüdüsü içe saldırganlık şeklinde özetlenebilir. Böylece mazoşizm, sadizmin yerine aktif bir olay oluyor ve ilk öğretileri tersine dönmüş oluyordu. İlk yazılarında mazoşistler işkence etmek isteklerini kendilerine çevirmiş sadistlerdir, demekte idi.

UMAMUNO «SİS» kitabında, «İntihar edenler yarı yolda kalmış katillerdir. Başkalarını öldürmeye cesaretleri olmadığı için kendilerini öldürürler» diye bu eski durumu özetler.

Bir de hikâye anlatır. Bir adam intihar etmek için yola çıkar. Haydutlarla karşılaşır. Elindeki tabanca ile bir ikisini öldürür. Haydutlar kaçır. Adam bu kadar şiddetle koruduğu hayatına son vermektan vazgeçer.

Dürtüler Ya da İçgüdüler :

Dış dünyanın iç dünyadan ayrılmasının başta o kadar kolay olmadığını eski yazılarımızda anlatmaya çalıştık. FREUD'e göre dürtüler ya da içgüdüler, iç dünyanın dış dünyadan ayrılmasını sağlayan nedendir. İnsanlar dış tehlikelere kaçarak cevap verebildikleri halde dürtülerinden kaçamaz. Örneğin açlıktan kaçamaz. Dürtüler iç uyaranlardır. Dış uyaranlardan devamlı olmaları, bir amaçları olması yani bir gereksinmeyi gidermesi, onlardan kaçmanın imkânsız olması ile ayrılırlar. Dış uyaranlardan basit davranışlarla sınırlabildiğimiz halde, dürtülerin gereksinmelerine cevap verebilmek için oldukça karışık davranışlarda bulunmalıyız. Açlığı gidermek için ava çıkmak gibi.

Dış uyaranlara karşı savunmalar çoğunlukla doğuştan elde edildiği halde dürtüleri cevaplandırmak karışık öğrenimleri gerektirmektedir. Örneğin fazla ışıktaki gözlerimizi kapamamız doğuştan elde edilmiştir ama iyi avlanabilmek için oldukça eğitim görmeliyiz. İnsan kişiliğinin gelişmesini sağlayan en önemli neden bu dürtüler ya da başka bir deyimle bu gereksinmelerdir.

Dürtülerin, kaynağı, itme gücü, amacı ve nesnelere vardır.

İtme gücü, dürtünün amacına ulaşması için insanı iten kuvvettir. Dürtünün kaynağı, bedenün belirli bir yeridir. Örneğin susuzluk halinde kurumuş ağız ya da damak kaynağı teşkil eder. Dürtünün amacı, zevk prensibine göre açlık vb. gibi acıları ortadan kaldırmaktır. Dürtünün nesnesi ise amacın gerçekleşmesi için kullanılan nesnedir. Açlık halinde peynir, tavuk vb. gibi. Dürtüler amaçlarına ulaşmak için çeşitli yollar ya da alt amaçlar kullanabilirler. Böylece amaca varmak için kullanılan nesnelere değişik olabilir, imam bayıldı yerine beğendi yemek gibi.

Bu söylediklerimizden anlaşılacağı üzere gereksinmeler ne kadar çoksa, o kadar çeşitli dürtü tasarlanabilir. Ancak bunları ana gruplarda toplamak, işlenmesi daha kolay sonuçlar vermektedir. Böylece FREUD sonunda bunları iki ana grupta toplamıştır: Hayat dürtüsü ya da eros, ölüm dürtüsü ya da thanatos.

Açlık duygusuna karşılık olan cinsel gereksinme duygusuna FREUD Libido ismini vermiştir. Bu ismin daha karışık tarifleri varsa da hiçbiri uygun değildir. Libido sonradan bütün yaşama içgüdülerini kapsıyacak şekilde genişletilmiştir.

Ölüme susamışlığa ise hiçbir isim verilmemiştir.

Diğer yandan her dürtünün amacı kendini en düşük düzeyde tutup bedenün zevk ya da acıyı ortadan kaldırma prensibine hizmet etmektir. Burada âdeti sibernetik bir görüş hakimdir: Sonuç neden üzerine etki yaparak onun belirli bir düzeyde kalmasını sağlıyor.

Çocukluğunu Hatırlayan Kavuk :

Nasrettin Hoca'nın fıkraları, büyük insanın çocuklukla ilişkilerini akla getiren örneklerle doludur. İşte biri: Nasrettin Hoca yeni bir kavuk giymiş. Çocuklar onu başından kapıp onunla elden ele top gibi oynamaya başlamışlar.

Nasrettin Hoca çocukların arkasından koşup kavuğunu eline geçirmek isterse de çabaları sonuç vermez ve başı açık evine döner. Kavuğu soran karısına: «Bizim kavuk çocukluk yıllarını hatırladı ve çocuklarla beraber oynamaya gitti.» cevabını verir.

Dürtülerin eğitime karşı cevapları, çocuğun kişiliğinin ne şekil alacağını belirler. Ağaç genç yaşta eğilir sözü genellikle doğrudur. Nasıl rahim içindeki taslaktaki (embriyo) ufak bir değişiklik, büyümüş insanda büyük kusurlara neden oluyorsa, dürtülerin gereksinmelerini yerine getirmeleri ile ilgili kişiliğin eğitimi, çocukta büyüyecek olan kişide yaşamı boyunca değişmeyen izler bırakır. Hayatın ilk yıllarında dürtülerin olumlu bir şekilde eğitilmesi, ergin insanın yaşamını daha mutlu bir şekilde geçirmesine imkân verir. Bu eğitim dürtüleri hakim olmak şeklinde olmalıdır. Öyle ki gerek aile, gerekse çevre ile temaslarda onları en iyi şekilde kullanalım aynı zamanda kişiliğimizin gerçek isteklerini yerine getirebilelim.

Bu ise Ben (Ego) in egemenlik sınırlarını genişletmekle olur.

Yaşama (aşk) ve ölüm dürtüleri ile çocukluk yıllarında Ben (Ego) in gelişmesini belirten Paul ELUARD'ın A. KADİR tarafından çevirisi yapılan ASIL ADALET şiirinin söylediklerimizi gayet güzel bir şekilde özetleyeceğine inanıyorum:

*İnsanlarda tek sıcak kanun,
üzümden şarap yapmaları,
kömürden ateş yapmaları,
öpücüklerden insan yapmalarıdır.*

*İnsanlarda tek zorlu kanun,
savaşlara, yoksulluğa karşı
kendilerini ayakta tutmaları,
ölüme karşı yaşamalarıdır.*

*İnsanlarda tek güzel kanun,
Suyu ışık yapmaları,
düşü gerçek yapmaları,
düşmanı kardeş yapmalarıdır.*

*Hep var olan kanunlardır bunlar,
bir çocukcağın ta yüreğinden başlar,
yayılar, genişler, uzar gider
ta akla kadar.*